

De laatste reis

Colofon

ISBN: 978 90 8954 744 6

1e druk 2015

© 2015, Claudia Tijms

Uitgeverij Elikser

Ossekop 4

8911 LE Leeuwarden

www.elikser.nl

Vormgeving omslag en binnenwerk: Evelien Veenstra

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op wat voor wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur en de uitgeverij.

This book may not be reproduced by print, photoprint, microfilm or any other means, without written permission from the author and the publisher.

De laatste reis

Claudia Tijms

Voor mijn vader

Inhoud

Amsterdam 1639	9
Het toneelstuk	23
Het Verlovingsfeest	51
Londen	72
Het bal	85
Derby	100
De Spaanse Armada	112
Winter	131
Het huwelijk	141
Parijs 1640	158
De zwarte dood	176
De erfenis	202
Het geheim	225
Oost-Indië 1641	247
De VOC	267
Piraten	291
De terugkeer	310
Dankwoord	322

1

Amsterdam 1639

De bediende opende de deur van het rijtuig en ik stapte opgetogen uit. Onderweg naar de ingang van het statige grachtenpand aan de Prinsengracht trok ik alvast mijn handschoenen uit en liep daarna de hal door over de marmeren vloer, waarna het dienstmeisje gedwee mijn hoed en mantel aannam. Een deur verder naar de salon met zijn witmarmere schouw, twee vitrinekasten met servies in de vestibule en aan de wanden levensgrote portretten hoorde ik mijn ouders en mijn grootmoeder spreken over een toekomstige echtgenoot en ik bleef even staan luisteren. Dit was natuurlijk zeer ongepast, maar mijn nieuwsgierigheid won het uiteindelijk van de etiquette. U moet weten dat ik altijd een jaknikker ben geweest en in mijn vocabulaire de woorden “ja, mevrouw” en “ja, meneer” het meeste voorkwamen.

Maar nu werd ik door een mysterieuze magneet aange trokken naar de salon en hoorde ik mijn vader plotseling zeggen: “Lily Theodora is nu zestien jaar oud en ik wil graag dat zij vóór haar achttiende trouwt met de heer Frederik Jan Hendrikse.”

Mijn moeder, Margaretha Johanna De Witt, een magere vrouw met te heldere ogen en een torenhoog kapsel gekleed in een blauwe robe versierd met kant, antwoordde niet, maar haar hart zwol op van verontwaardiging.

Nadat mijn vader, Carel Jacobus De Witt, een zelfingenomen trotse man zonder bepaalde sympathieën, mijn moeder onderzoekend had aangekeken, antwoordde mijn grootmoeder, Sophia Maria De Witt: “Werkelijk? Tegen mijn kleindochter kunnen onmogelijk bezwaren bestaan; zij is immers de charme en goedheid zelve! Haar geest is zo ontwikkeld en haar manieren zijn zo innemend! De gedachte aan de heer Frederik Jan Hendrikse alleen al doet mijn geest wankelen. Vergeet bovendien niet dat het in de openbaarheid zou komen als Lily Theodora alles ter ore zou komen.”

“Moeder, wat doet uw oordeel er eigenlijk toe?”, vroeg mijn vader.

“Beschouw je mijn inmenging soms als bemoeizucht?”

Haar verbijstering was niet in woorden te vatten.

“Ik zie niet in welk recht u hebt om over de gepastheid van een goede partner te oordelen voor mijn dochter. Ik begrijp uw ernstige bezwaren tegen de heer Frederik Jan Hendrikse, maar u kunt erop vertrouwen dat hij zijn mond houdt.”

Mijn moeder deed haar best om beheerst en rechtvaardig te blijven. Enkel en alleen om haar groeiende welwillendheid tegenover haar echtgenoot. Voor haar gevoel kon een toegeeflijk karakter soms even veel geluk opleveren als een zeer sterke wil. Zij hechtte veel waarde aan mijn vaders respect en zou het niet graag verspelen. Mijn grootmoeder was open, ongedwongen en kordaat in haar optreden, maar stond al snel klaar om beledigd te zijn en zei cynisch: “Dus moeten we allemaal zo opgewekt mogelijk doen, zodat we niet over deze droevige zaak hoeven te piekeren! We mogen van die man niet verwachten dat hij even terughoudend en voorzichtig is.”

Met een diepe zucht hoorde ik mijn vader zeggen:

“Waarom zou hij dat willen? Hij kan toch alleen wensen dat ze samen gelukkig worden?”

“Geloof jij dat er een dergelijke genegenheid tussen hen bestaat? Volgens jou zou ze met een minder aardige man al tevreden moeten zijn! We mogen immers niet verwachten dat ze allemaal zo knap en fortuinlijk zijn als jij!”

Mijn vader antwoordde met een schuldbewuste glimlach: “Moeder, op mijn erewoord, ik zal proberen te doen wat ik het verstandigst acht en hoop dat u daar tevreden mee kunt zijn.”

“Een heel troostrijke gedachte”, antwoordde mijn grootmoeder cynisch.

Dat ikzelf dit hele gebeuren als een hopeloos geval beschouwde, laat zich raden. Maar waarom was mijn grootmoeder zo van streek? En waarom liet zij zich het woord ‘geheim’ ontvallen? Zoals het nu lag, mocht ik niet met mijn fantasie op de loop gaan. Eerder schrok ik toen ik de naam hoorde vallen van een dikkige man, met grijs haar naar achteren getrokken in een krullende paardenstaart, nota bene een notaris die bijdroeg aan het efficiënt functioneren van de kapitaalmarkt en een goede huisvriend van mijn vader.

Ik, Lily Theodora De Witt, geboren en getogen in Amsterdam, zou als oudste dochter een gearrangeerd huwelijk moeten accepteren? En wat kon ik anders doen dan alleen maar ‘ja’ knikken?

Ik beweert niet dat ik even knap van uiterlijk zou zijn als mijn zusjes, maar men sprak over een opvallend knap drietal. Alledrie donker krullend haar, recht van lijf en leden en onze leeftijd vooruit, wat het gevolg was van onze opvoeding. Mijn gelaatstrekken had ik van mijn vader geërfd. Ook mijn groene ogen, net als mijn smalle mond en mijn kin, die een vastberaden indruk maakte. Mijn teint was donkerder

dan gebruikelijk voor een dame van mijn stand en rondom mijn neus en op mijn wangen kon je lichte zomersproeten ontwaren. Mijn zwarte haar viel in ongetemde lokken over mijn schouders en werd met moeite in toom gehouden door een fluwelen bandje. Ik liep haastig door in mijn robe gemaakt van een bloemrijke, handgeweven zijde naar het volgende vertrek met indrukwekkende schilderijen en een fraai uitzicht op de tuin. In de tuin, aan het oog onttrokken door de ligging achter het pand, staan fruitbomen in rechte lijnen als een soort erfafscheiding. Langs het pad staan buxussen en ligt grind in sierlijke patronen. De gemarkeerde vakken zijn gevuld met bloemen, nuttige kruiden en groenten.

Ik nam plaats tussen mijn zusjes Maria Elizabeth en Gwendoline Sophia, die met haar twaalf jaar de jongste was. Ze vroeg: “Waar kom jij nou zo haastig vandaan?”

Ik was eerder naar de haven geweest, wat verboden gebied was voor jonge meisjes zoals ik, aldus mijn vader. Daar waar ik een heel ander persoon was, dan men zou denken. Ik hield namelijk van avontuur en wilde mijn droom ooit in vervulling zien gaan door met mijn vader de wereld over te reizen en de verborgen landen achter de horizon te ontdekken. Ik bewonderde niet alleen ons eigen schip tijdens mijn geheime tripje naar de haven, maar ook de zeeschepen die in de haven werden uitgeladen en aanschouwde hoe deze lading overging naar kleinere schepen. De koopwaar werd dan omhoog gehesen met kranen en touwen, zo de pakhuizen in. Amsterdam groeide in snel tempo. Ik was gefascineerd door de levendige stad en de chique grachtenhuizen. Binnen een tijdsbestek van slechts enkele jaren was het stadsbestuur van Amsterdam een nieuwe stadsuitbreiding gestart. Deze uitbreiding bestond in grote lijnen uit drie grachten: de Herengracht, de Keizersgracht en de Prinsengracht. Hier

bouwden kooplieden, zoals mijn vader, bankiers, stadsbestuurders en andere welgestelde inwoners de prachtigste huizen. Er was een vaste kavelgrootte, waardoor de huizen diep en smal waren met een drie ramen tellende voorgevel en vier tot vijf verdiepingen.

Mijn vader dreef handel met Engeland voor wol, Noorwegen voor hout, en exotische landen voor specerijen, suiker, thee en cacao die hij in zijn pakhuis liet opslaan. Onze familie kon door deze geweldige economische ontwikkeling leven als God in Frankrijk. Op de toenemende rijkdom van de burgerij was een groeiende aandacht voor de woonomgeving en het uiterlijk vertoon gevolgd, wat mij als meisje van zestien bijzonder deftig in de oren klonk. Zo werden de huizen voorzien van kostbare materialen, fraaie houtsoorten, koper, tin en marmer.

In mijn vertrek stond onder andere een mooi en groot hoog bed, waar je met een trapje inklopm, met vier dikke pilaren op de hoeken en damasten gordijnen eromheen. In kasten vol laadjes en vakjes, achter geslepen glazen deuren stelden wij onze kostbare verzameling met onder andere munten en porselein tentoon. De rijke kooplieden bouwden grote grachtenhuizen met mooie gevels in de grote steden. De mooie schilderijen die ze aan de muur hadden hangen, waren van bekende schilders. Het ging goed met Nederland, maar toch waren er ook veel arme mensen. Er waren dan ook grote verschillen tussen arm en rijk. Onder de stadsmuren leefden de paupers. Deze arme mensen die geen vast werk hadden, liepen rond in oude kleren en aten niet meer dan een oud homp brood. Op het platteland waren de huizen van hout en er was meestal maar één kamer. De rook die van het vuurtje afkwam dat in de kamer brandde, was erg ongezond. De arme bevolking sliep in een bedstee.

Ik keek mijn zusje verlegen aan en antwoordde: “Ik had les op de pianoforte bij de familie Van Dijk in de Jordaan.”

Maria Elizabeth bleef mij echter onderzoekend aankijken. Zij was met haar veertien jaar heel slim en sluw en had gelijk door dat ik loog.

Ik slikte een paar keer van ergernis, waarna ze zei: “Alweer? Volgens mij was jij daar een dag of twee geleden ook al.”

Ze liet haar borduurwerk op haar schoot vallen en vervolgde toen verbolgen en met opgeheven hoofd: “Ik ga straks niet liegen als moeder vraagt waar je bent geweest.”

Gwendoline Sophia glimlachte naar me en ik begreep hieruit, dat zij mij uit deze benarde conversatie zou redden. Ik hoorde haar zeggen: “Maria, zag ik jou gisteren niet van de bramen snoepen, terwijl moeder ons dat nadrukkelijk had verboden?”

Maria Elizabeth kleurde rood en stamelde: “Ja, ja, ik zal niets zeggen, als jij ook je mond maar houdt”, terwijl ze naar mijn jongste zusje wees.

Ze pakte daarna geïrriteerd haar borduurwerk weer op, terwijl ik naar het raam liep. De kracht van het zonlicht op het raamkozijn maakte mij rozig en ik deed een stapje achteruit.

Gwendoline Sophia kwam naast mij staan en zei: “Moeder wil bramenwijn maken voor een speciale gast.”

“Een speciale gast? Wie dan?”, vroeg ik nieuwsgierig.

“Ik heb geen flauw idee, maar moeder heeft het recept van de bramenwijn aan een van de dienstmeisjes gegeven.”

De enige persoon die bramenwijn met onze familie dronk, was de heer Frederik Jan Hendrikse.

“Lily, gaat het wel goed met jou?”, vroeg ze bezorgd, terwijl ik mijn best deed om mijzelf staande te houden. Mijn

lieve zusje ontging niets, maar ze was te jong om mijn beklag aan te horen, dus zweeg ik. Ze zuchtte diep en zei tenslotte om mij op te vrolijken: “Moeder wil met ons naar een toneelstuk van een bekende dichter.”

Ze keek triomfantelijk mijn kant op in de hoop dat ik enthousiast zou reageren, wat ik ook deed.

“Meen je dat nou? Maar wanneer dan?!” riep ik verbaasd.

Maria Elizabeth keek nieuwsgierig onze kant op en vroeg: “Waar hebben jullie het over?”

Gwendoline Sophia huppelde door het vertrek en zei: “Wij gaan naar een toneelstuk.”

“Ach, je kletst maar wat,” zei Maria Elizabeth en verdiepte zich weer in haar borduurwerk.

“Moeder heeft het ons anders wel beloofd.”

“Wanneer heb jij moeder dan gesproken?”

“Nou, vorige week nog. Ik wilde zo graag naar een toneelstuk en toen zei moeder dat wij met z’n allen zouden gaan. Vader vond het trouwens ook een goed idee.”

“Ik kan mij niet voorstellen dat vader mee zou gaan naar een toneelstuk, want hij heeft het altijd druk.”

Gwendoline Sophia haalde haar schouders op en zei: “En toch is het zo”, en stak haar tong uit naar haar zusje.

“Dames, dames, wat is er hier aan de hand?” vroeg mijn grootmoeder die het vertrek binnenkwam en vervolgde: “Een dame steekt nooit haar tong uit haar mond en waarom worden er hier geen activiteiten uitgevoerd? Neem een boek ter hand of jullie borduurwerk en vlug een beetje.”

Ik ging zitten, terwijl Gwendoline Sophia bleef staan en mijn grootmoeder uitdaagde.

“Ik vraag je vriendelijk om te gaan zitten, Gwendoline.”

“Ik ga zitten als ik zeker weet dat wij met z’n allen naar het toneelstuk gaan”, antwoordde ze koppig.

“Op deze manier ga jij nergens heen. Gedraag je alsjeblieft als een dame, anders zal ik maatregelen treffen en kom jij de rest van de maand nergens meer, behalve in je eigen kamer.”

Sophia Maria De Witt keek haar kleindochter boos aan, terwijl Gwendoline Sophia de strijd opgaf en keurig op de sofa ging zitten. Ze streek haar robe glad en zweeg.

Het dienstmeisje kwam het vertrek binnen en kondigde aan dat de thee in de tuin werd geserveerd. Met z'n allen stonden wij meteen op en liepen naar de achterkant van het huis, waar wij in de tuin onder de bomen plaatsnamen. Het dienstmeisje serveerde de thee toen mijn vader en moeder arriveerden en Maria Elizabeth vroeg: “Moeder, is het waar dat wij met z'n allen naar een toneelstuk gaan?”

Mijn moeder keek haar gecharmeerd aan en zei: “Het had eigenlijk nog een verrassing moeten blijven voor jullie, maar ja, wij gaan met z'n allen naar een toneelstuk.”

“Zie je nou wel!”, riep Gwendoline Sophia enthousiast en nam gretig een biscuit van de schaal.

De dienstbode kwam op mijn vader aflopen en fluisterde hem snel iets in het oor, voordat wij ook maar de kans hadden gekregen het gesprek af te luisteren.

Mijn vader dronk zijn thee op, kuchte en zei: “Dames, willen jullie mij excuseren, want ik moet dringend aan het werk.”

Wij keken hem allen na, terwijl moeder naar ons glimlachte. Moeder schonk ons nog een kop thee in en zei:

“Ik ga na de thee op bezoek bij de familie Huijgens. Hun zoon Johan Willem gaat namelijk voor een jaar naar Parijs en nu wil de familie een afscheidsfeest voor hem organiseren.”

Ik schrok van het nieuws omdat ik dat nog niet wist,

kon nog net op tijd zonder te morsen mijn kopje thee op tafel zetten en vroeg: “Moeder, mag ik mee op bezoek?”

“Maar, natuurlijk, mevrouw Huijgens en ik kunnen alle hulp gebruiken om er een mooi en waardig feest van te maken.”

Ik zou een hartig woordje met Johan Willem spreken, daar hij mij in het ongewisse had gelaten. Waarom had hij niet met mij over Parijs gesproken?

Toen ik na de thee aankwam in de hal, stond mijn vader daar en gaf hij formeel en een beetje kil een hand aan een vrouw in een zwarte mantel met een zelfverzekerde houding en een blik van geanimeerde ironie.

Ik hoorde mijn vader zeggen: “Dank u voor uw komst. U zult haar binnenkort ontmoeten. En houdt u zich alstublieft aan de afspraak.”

Voordat ze iets verzoenends kon bedenken om tegen mijn vader te zeggen, draaide ze zich abrupt naar mij om en mompelde: “Ik moet naar mijn volgende afspraak.”

Ik kreeg de indruk dat zij mij, voordat ze vertrok, met een snelle blik van top tot teen had bekeken en vroeg: “Wat was dat allemaal?”

Zijn adem stakte en hij staaarde mij met grote ogen aan. Wat mij zo fascineerde, was zijn verbijsterde houding. Wie was die vrouw?

Mijn vader keek heel serieus, bijna ernstig, en zei haastig: “Och, zij is niet belangrijk.”

“U begroette haar als een oude vriendin.”

Er viel een lange, verlegen stilte. Dit kon wel eens amusant worden, dacht ik. Hij bleef op de drempel van zijn werkkamer en bibliotheek staan en keek langzaam en nadenkend de kamer rond.

“Vader, ik hoop dat ik het verkeerd heb begrepen.”

“Luister eens, jongedame, ik hoef aan jou geen verantwoording af te leggen. Ik ga weer aan het werk. Ik heb het druk.”

Hij liep naar zijn secretaire, donker, massief en glanzend in de was gezet. Het dikke tapijt smoorde zijn voetstappen. De dagelijkse post lag keurig op een zilveren dienblad. De meeste boeken waren in donkergroen leer gebonden. De donkere houten panelen tussen de boekenplanken waren bezaaid met schilderijen met felle kleuren. Ik bukte snel, kuste zijn wang en met een snelheid die hem verbaasde, sloeg ik mijn armen om zijn middel.

Mijn vader grinnikte en keek mij ondeugend aan, zeggende: “Je weet wat er met jongedames gebeurt die brutaal zijn?”

Ik maakte mezelf uit zijn omhelzing los en voelde het gekriebel van zijn grijze bakkebaarden nog, terwijl ik mijn robe rechte trok. Ik glimlachte naar mijn vader, terwijl hij tevreden zuchtte en het zilveren dienblad met de post naar zich toe trok. Mijn vader klemde een sigaar in zijn mondhoek maar voordat hij hem opstak, kreeg hij een gesloten envelop in handen en staarde er even naar. Zijn gezicht veranderde en opeens was hij kalm en bijna onderworpen. Ik kon de initialen nog net lezen: Akkoord A.D.G.

Mijn vader was ondertussen blij verrast dat mijn stemming zo was omgeslagen en hij werkte gewoon door.

Ik deed moeite weer te glimlachen en liep naar de deur. Van wie waren die initialen?

Ons rijtuig stopte even later voor het huis van de familie Huijgens. De butler opende de deur en nam onze mantels aan. Mijn moeder en ik namen plaats in de ontvangstkamer, terwijl de butler ons aankondigde.

Nog geen vijf minuten later kwam mevrouw Huijgens enthousiast het vertrek binnen.

“Goedendag, mevrouw Huijgens”, zei ik en maakte een korte buiging.

“Goedendag, juffrouw Lily Theodora”, antwoordde ze en vervolgde tegen mijn moeder: “Ik had eigenlijk niet op uw dochter gerekend.”

“Mijn dochter wilde graag meekomen, toen zij hoorde over het afscheidsfeest van uw dierbare zoon.”

“Nou, goed dan, kom maar mee naar de salon”, zei ze en wij volgden haar.

“Mevrouw Huijgens, is de heer Johan Willem toevallig thuis?”, vroeg ik zo nonchalant mogelijk.

“Ja, maar hij kan op dit moment geen bezoek ontvangen.”

Teleurgesteld liep ik mee naar de salon, waar wij achter gesloten deuren de rest van de middag het afscheidsfeest bespraken.

Toen mevrouw Huijgens een korte pauze voorstelde, excuseerde ik mij en liep de tuin in.

“Ik dacht al een bekende stem te horen, beneden in de salon”, zei Johan Willem Huijgens en ik draaide mij snel om.

“Waarom ga jij een jaar naar Parijs, zonder mij op de hoogte te stellen?”, vroeg ik zonder enige gêne, direct op de man af.

Lachend antwoordde hij: “Groeten wij elkaar niet meer?”

Ik maakte een korte en snelle buiging en keek hem vragend aan.

“Ik had het heus wel verteld, juffrouw Lily, maar ik moest het nog even geheim houden van mijn familie.”

“Waarom dan, als ik vragen mag?”

“Ik ga naar Parijs om de taal te leren en het een en ander over het vak, bij een goede kennis van mijn vader, want hij wil graag dat ik later de zaak overneem.”

“Dus jij gaat net als jouw en mijn vader later de hele wereld over om handel te drijven?”

“Ja, dat is wel de bedoeling.”

“Maar, dat had jij mij toch wel eerder kunnen vertellen?”

“Nee, want ik weet dat jij ook graag de verborgen landen achter de horizon wilt ontdekken.”

“Dus je deed het eigenlijk voor mij. Je hield je mond hierover om mij te sparen?”

“Ik wilde jou echt geen pijn doen.”

Ik draaide mij abrupt om, zodat hij mijn tranen niet kon zien, en zei: “Ik moet helaas terug naar de salon. Wij organiseren een afscheidsfeest, wat eigenlijk geheim moest blijven voor jou”, waarna ik zo snel mogelijk terugliep naar het huis.

Mijn beste vriend nam echter geen genoegen met onze plotselinge afgebroken conversatie en volgde mij.

“Hierom wilde ik niets vertellen, ik wist namelijk dat jij emotioneel zou reageren, maar geloof mij nou maar, er komt een tijd dat jij net als ik de oceaan oversteeft.”

De komst van het dienstmeisje bij de deur van de salon maakte een eind aan ons gesprek.

“Daar ben je dan eindelijk”, zei mevrouw Huijgens, terwijl ik de deur opende en naar de sofa liep.

Ze vervolgde geïrriteerd: “Wij dachten even dat je er tussenuit was geknepen. Ik had mijn personeel al opdracht gegeven om je te gaan zoeken.”

“Dat was onnodig, mevrouw Huijgens, want ik was in de tuin een luchtje gaan scheppen.”

“Goed dan, nu je weer helemaal fris bent, wil ik graag het volgende voorstellen ...”